

Eric HOBSBAWM (1917–2012), „cel mai respectat istoric britanic”, s-a născut în Egipt, într-o familie evreiască din Alexandria. Și-a făcut studiile la Viena și la Berlin, iar din 1933, la Londra. A studiat la St. Marylebone Grammar School, Londra, și la King's College, Cambridge, devenind lector la Catedra de istorie de la Universitatea Birkbeck din Londra, în 1947, și profesor, în 1970. În ultimii ani a predat la New School for Social Research din New York. A fost membru al Academiei Britanice și al Academiei Americane de Arte și Științe. Valoarea operei științifice i-a fost recunoscută și apreciată cu importanta distincție Companion of Honour, în 1998.

Autor prolific, cu un real talent literar, a reușit să transpună istoria într-un limbaj accesibil, publicând peste 30 de lucrări. Toate cărțile sale au fost traduse în mai multe limbi. Cele mai cunoscute patru volume ale sale, care cuprind istoria lumii de la 1789 până la 1991, au apărut în versiune românească la Editura Cartier: *Era Revoluției* (1789–1848); *Era Capitalului* (1848–1875); *Era Imperiului* (1875–1914); *Era Extremelor* (1914–1991). La aceeași editură au mai apărut, în 2016, *Globalizare, democrație și terorism*, și, în 2017, *Despre istorie*.

A fost pasionat de jazz, semnând, sub pseudonimul Francis Newton, rubrica de critică muzicală a ziarului *New Statesman*.

La moartea lui Eric Hobsbawm, survenită la 1 octombrie 2012, Niall Ferguson nota în *The Guardian*: „Într-o vreme când diferențe ideologice foarte mici dau, în mod curent, ocazia pentru atacuri încrâncenate la persoană, Hobsbawm ar trebui să servească drept exemplu pentru felul în care oamenii civilizați pot avea păreri diferite în privința unor mari probleme, căzând, în schimb, de acord în privința multor altele”.

Traducătorul, Ciprian ȘIULEA (n. 1969), este absolvent al Facultății de Filosofie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj; profesor de științe sociale (1995–1999); ziarist (2004–2008) și traducător. Autor al volumului *Retori, simulacre, imposturi. Cultură și ideologii în România* (Ed. Compania, București, 2003. Premiul *România literară* pentru debut pe 2003, Premiul ASPRO pentru debut pe 2003); coeditor al antologiei *Iluzia anticomunismului* (Ed. Cartier, Chișinău, 2008); traducător a peste 50 de volume de ficțiune și nonficțiune ale unor autori precum Scott Fitzgerald, Aldous Huxley, George Orwell, Jack Kerouac, J. Habermas ș.a.; președinte al Asociației Române a Traducătorilor Literari.

Eric HOBSBAWM

BANDIȚII

Traducere din engleză de Ciprian ȘIULEA

CARTIER
i s t o r i c

CARTIER

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.

Tel./fax: 022 20 34 91, tel.: 022 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md

Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr.24, sectorul 2, București.

Tel./fax: 021 210 80 51. E-mail: romania@cartier.md

www.cartier.md

Difuzare:

București: Strada Toamnei, nr. 24, sectorul 2.

Tel./fax: 021 210 80 51. E-mail: romania@cartier.md

Chișinău: str. București, nr. 68. E-mail: cartier@cartier.md

Cărțile CARTIER pot fi procurate online pe shop.cartier.md și în toate librăriile bune din România și Republica Moldova. Cartier eBooks pot fi procurate pe iBooks, Barnes & Nobles și pe cartier.md

LIBRĂRIILE CARTIER

Librăria din Centru, bd. Ștefan cel Mare, nr. 126, Chișinău. Tel./fax: 022 21 42 03.

E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău. Tel.: 022 24 10 00. E-mail: librariadinhol@cartier.md

Comenzi CARTEA PRIN POȘTĂ

CODEX 2000, Str. Toamnei, nr. 24, sectorul 2, 020712 București, România

Tel./fax: (021) 210.80.51

E-mail: romania@cartier.md

www.cartier.md

Taxele poștale sunt suportate de editură. Plata se face prin ramburs, la primirea coletului.

Colecția *Cartier istoric* este coordonată de Virgil Păslariuc

Editor: Gheorghe Erizanu

Lector: Valentin Guțu

Coperta: Vitalie Coroban

Design/tehnoredactare: Marina Darii

Prepress: Editura Cartier

Tipărită la Combinatul Poligrafic

Eric Hobsbawm

BANDITS

Abacus (Londra), 2004

Eric Hobsbawm

BANDIȚII

Ediția I, mai 2017

Copyright © 2000 by Eric Hobsbawm.

© 2017, Editura Cartier, pentru prezenta ediție. Toate drepturile rezervate.

Cărțile Cartier sunt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Hobsbawm, Eric.

Bandiții/ Eric Hobsbawm; trad. din engl. de Ciprian Șiulea. – Chișinău: Cartier, 2017

(Combinatul Poligrafic). – 240 p. – (Colecția "Cartier istoric", ISBN 978-9975-79-902-7).

Referințe bibliogr. în subsol. – Indice de nume: p. 223-234. – 700 ex.

ISBN 978-9975-86-164-9.

94(100)

H 68

Cuprins

<i>Ilustrații</i>	7
<i>Prefață</i>	9
Portretul unui bandit	15
1. Bandiți, state și putere	21
2. Ce este banditismul social?	33
3. Cine devine bandit?	47
4. Tălharul nobil	59
5. Răzbunătorii	75
6. Haiducii	87
7. Economia și politica banditismului	99
8. Bandiți și revoluții	113
9. Expropriatorii	127
10. Banditul ca simbol	145
<i>Anexa A. Femeile și banditismul</i>	151
<i>Anexa B. Tradiția banditului</i>	155
<i>Post-scriptum</i>	173
<i>Lecturi suplimentare</i>	205
<i>Indice de nume</i>	223

Respect pentru oameni și cărți

Portretul unui bandit

Cea mai bună modalitate de a pătrunde în subiectul complicat al „banditismului social”, care constituie subiectul acestei cărți, este prin cariera unui bandit social. Iată un astfel de caz. El a fost întocmit de un student necunoscut de la Universitatea din Addis Abeba, Etiopia, a cărui lucrare mi-a fost pusă la dispoziție de profesorul lui. La momentul în care am primit această lucrare, bazată pe informatori locali și surse periodice în engleză și tigrinya, nu mi s-a oferit numele autorului, din motive legate de situația politică incertă din Etiopia și Eritreea din acea perioadă. Dacă se va întâmpla ca el să vadă această ediție și să dorească să se facă cunoscut, mi-ar face mare plăcere să-mi recunosc datoria față de el.

Iată deci, într-o formă destul de sumară, povestea lui Weldegabriel, cel mai mare dintre frații Mesazgi (1902/3-1964). S-o lăsăm să vorbească de la sine.

Pe vremea în care Eritreea era colonie italiană, tatăl lui Weldegabriel, un țăran din satul Beraquit din districtul Mereta Sebene, a murit în închisoare, unde fusese băgat ca unul din reprezentanții satului care se opuseseră numirii unui nou guvernator al districtului, deoarece nu era localnic. Văduva lui l-a învinovățit pe guvernatorul nepopular și a cerut răzbunare, însă fiii ei erau prea mici, părerile localnicilor referitoare la vinovăția guvernatorului erau împărțite și, în orice caz, italienii interzisese războaiele. Cei patru fii ai ei au crescut și și-au făcut un rost pașnic ca agricultori. Weldegabriel s-a

înrolat în armata colonială ca *askari* și i-a slujit pe italieni în Libia, în timpul Războiului Italiano-Etiopian din 1935-1936, împreună cu doi dintre frații lui, și la ocuparea Etiopiei (1936-1941). După victoria britanicilor, s-au întors acasă să se reapuce de agricultură, cu unele economii, puțină italiană și o bună cunoaștere a armelor și abilităților militare. Weldegabriel a fost un soldat bun, promovat la gradul de subofițer.

Ordinea colonială italiană se prăbușise și pe moment britanicii administrau teritoriul. În situația tulbure de după război, banditismul a înflorit, iar marele corp de *askari* demobilizați constituia un rezervor natural de potențiali recruți. Slujbele erau rare și eritreenii continuau să fie discriminați în fața italienilor. Etiopienii imigranți aveau încă și mai puține șanse. În ținuturile muntoase grupurile etnice se jefuiau unele pe celălalte, luptând pentru pământ și vite. Vendetele au reapărut, dat fiind că administrația italiană nu mai stătea în calea îndeplinirii acestei datorii sacre. Mai mult, într-o astfel de situație banditismul părea să ofere perspective de carieră rezonabile, cel puțin pentru o vreme. Frații Mesazgi au aderat la el prin intermediul vechii lor vendete de familie, deși probabil că greutatea vieții civile i-au încurajat și ele să reia acest conflict.

Întâmplarea face că guvernatorul districtului, fiul bărbatului care putea fi făcut responsabil pentru moartea tatălui lor, devenise nepotul din același motiv ca și tatăl său, deoarece numise la conducerea satului un membru al unui clan minoritar stabilit în satul Beraquit, dar de obârșie străină. Weldegabriel a fost băgat la închisoare pentru că i s-a opus în numele satului și a fost eliberat după un an, apoi amenințat. Frații au decis să-l omoare pe noul guvernator – ceea ce era legitim după legile vendetei – și în acest scop au divorțat de soțiile lor, pentru ca poliția să nu le pedepsească, redobândind prin asta mobilitatea fără de care proscrisii nu pot opera. L-au împușcat și s-au dus într-o pădure din apropiere, bazându-se pe prieteni și rude în ceea ce privește proviziile. Majoritatea satului îi susținea ca pe niște apărători ai drepturilor acestuia, însă frații nu ar fi putut nicicum să-și offenseze foștii vecini jefuindu-i.

În mod firesc, clanul minoritar și rudele guvernatorului li se opuneau și ajutau autoritățile britanice. Frații Mesazgi au evitat

să-i masacreze, însă au încercat, cu destul de mult succes, să le facă viața imposibilă în zonă. Cei mai mulți dintre ei au plecat, ceea ce le-a adus fraților și mai multă popularitate locală, dar fiind că pământul emigranților devenise acum disponibil pentru ceilalți săteni. Însă restul districtului îi considera niște bandiți obișnuiți, deoarece existau îndoieli în privința legitimității vendetei lor. Erau tolerați deoarece aveau grijă să nu le facă rău oamenilor din zonă care îi lăsau în pace.

Dat fiind că aveau nevoie de un sprijin mai larg, nu în ultimul rând pentru a hărțui familia guvernatorului, frații au început să meargă prin sate, îndemnându-i pe țărani să nu lucreze terenurile atribuite guvernatorului și să le împartă între ei. Printr-o combinație de persuasiune și tactici de forță dozate adecvat, ei au convins mai mulți săteni să denunțe aceste drepturi semifeudale și astfel să pună capăt dreptului stăpânilor la pământ și muncă gratuită în districtul Mereta Sebene. La acest moment, ei au început să fie priviți nu ca simpli bandiți, ci ca bandiți „speciali” sau sociali. Prin urmare, s-au bucurat de protecție împotriva polițiștilor trimiși în zonă împotriva lor – pe cheltuiala sătenilor.

Când polițiștii le-au blocat accesul la sursele de aprovizionare, frații au trebuit să înceapă să jefuiască pe principalul drum regional. Alți bandiți li s-au alăturat. Dar cum jefuirea altor eritreeni ar fi putut să ducă la noi vendete, au preferat să jefuiască italieni. Unul din frați a fost ucis, iar ceilalți doi rămași au început să ucidă orice italian drept răzbunare, dobândind astfel reputația de apărători ai eritreenilor. Deși probabil că nu au ucis mai mult de 11 italieni, isprăvile lor au fost exagerate de opinia locală, care îi credita cu obișnuitele atribute și invulnerabilități eroice ale bandiților sociali. Au devenit un mit. Mai mult, dat fiind că drumurile ajunseseră nesigure pentru șoferii italieni, eritreenii cărora înainte administrația italiană sau cea britanică nu le îngăduise să sofeze au primit permisiunea s-o facă. Acest fapt a fost primit cu bucurie, ca o ameliorare a condiției lor sociale și pentru slujbele care deveneau acum disponibile. Mulți oameni au spus: „Trăiască fiii lui Mesazgi. Ei ne-au dat posibilitatea să conducem mașini”. Frații intraseră în politică.

La acest moment (1948), politica eritreeană era complicată și mai mult de incertitudinea referitoare la viitorul fostei colonii. Apărătorii unității cu Etiopia se opuneau susținătorilor diverselor formule ale unei posibile independențe eritreene. Anumiți unioniști **importanți** i-au abordat pe bandiți, cerându-le sprijinul, și aproape **toți bandiții** creștini au acceptat, deoarece asta le oferea senzația de identitate și siguranță împotriva oamenilor predominant musulmani ai independenței. Însă, deși susțineau unirea, frații, ca oameni raționali, nu omorau eritreeni din motive politice, ca să evite vendetele, iar Weldegabriel nu incendia case sau recolte. Susținerea din partea Etiopiei le oferea bandiților nu doar arme și bani, ci și un refugiu de cealaltă parte a graniței. Deși își juca rolul de a teroriza Eritreea să intre în federație cu Etiopia și de a lupta împotriva musulmanilor, Weldegabriel avea grijă să nu se implice pe el și nici districtul lui natal, Mereta Sebeha, în lupte care nu îl vizau în mod direct.

Atunci când ONU a votat, în sfârșit, pentru federație, bandiții au pierdut susținerea unioniștilor și a guvernului etiopian. Cei mai mulți au fost amnistiați în 1951, dar Weldegabriel a rezistat până în 1952 și a fost unul din cei 14 bandiți considerați de britanici prea infami ca să li se permită să rămână în Eritreea. Prin urmare, britanicii au aranjat ca acestora să li se ofere azil în Etiopia, unde au primit din partea împăratului niște pământ în provincia Tigré și un stipendiu lunar. Din păcate, acum erau ei străini și țărani din zonă le erau ostili. Împăratul le-a promis pământ cu mai puține probleme, indemnizații mai bune și educație gratuită pentru copii, dar promisiunea nu s-a materializat niciodată. Toți bandiții, în afară de Weldegabriel, au ajuns înapoi în Eritreea.

Și el ar fi putut să se întoarcă în Beraquit, dat fiind că, după ce încetase să mai fie proscris, devenise un membru respectat al comunității. Se recăsătorise cu soția lui, întrucât ea nu mai era în pericol și el nu mai era forțat să hoinărească. Rudele guvernatorului mort, dușmanii lui, erau încă puternice în Mereta Sebeha, iar între ele și Weldegabriel și familia lui mai funcționa actul de răzbunare „ochi pentru ochi”. Așa că el a preferat să-și ducă viața în Tigré. A murit la vârsta de 61 de ani, într-un spital din Addis Abeba. În Beraquit s-a ținut o slujbă religioasă pentru el. După cum a relatat

un ziar eritreean, la ea au participat multe notabilități eritreene, iar bocitorii au cântat cântece care îi laudau realizările. Patrioții eritreeni nu se pot hotărî în privința carierei lui Weldegabriel: un bandit pentru oameni, însă unul care a avut un rol esențial în integrarea țării lor în Etiopia. Însă politica lui nu fusese cea a secolului XX. Era politica străveche a lui Robin Hood, care se confruntă cu șeriful din Nottingham.

Pentru occidentalii mileniului al treilea care citesc cronologia unor oameni precum fiii lui Mesazgi, cariera acestora poate să pară stranie și dificil de înțeles. Capitolele care urmează vor ajuta, sper, la explicarea ei.

1

Bandiți, state și putere

I-a pus să-i spună „Stăpâne”
Pe trădătorii din banda lui,
Pe cei de sus îi disprețuia:
El voia să fie *mai mult*...

Voi, oameni de jos fără arme,
vedeți-vă de câmpurile și țărâna voastră,
nu mai umblați cu pistoalele acelea:
săpatul vi se potrivește mai bine...
Întoarceți-vă la muncile câmpului...
Nu tulburați iar lumea.

*Baladă despre moartea
banditului Giacomo del Gallo, 1610⁴*

Pe munte și în pădure, bandele de bărbați violenți și înarmați, aflate în afara controlului legii și autorității (de regulă, femeile sunt rare), își impun voința asupra victimelor prin șantaj, jaf sau alte modalități. Prin asta, banditismul contestă simultan ordinea economică, socială și politică, contestându-i pe cei care dețin sau

⁴ G. C. Croce, *Barzeletta sopra la morte di Giacomo del Gallo famosissimo bandito* (Bologna, 1610), vv. 26-9, 131-154.

revendică puterea, legea și controlul resurselor. Aceasta este semnificația istorică a banditismului în societățile cu stat și clivaje de clasă. „Banditismul social” care constituie subiectul acestei cărți este un aspect al acestei contestări.

Prin urmare, banditismul, ca fenomen specific, nu poate exista în afara ordinilor socioeconomice și politice care pot fi contestate în acest mod. De exemplu – ceea ce, cum vom vedea, e important – în societățile fără stat în care „legea” ia forma vendetelor (sau a acordurilor negociate între rudele contravenienților și rudele victimelor), cei care omoară nu sunt proscrisi, ci, cum ar veni, beligeranți. Ei devin proscrisi și susceptibili de a fi pedepsiți ca atare doar acolo unde sunt judecați după un criteriu al unei legi și ordini publice care nu este a lor⁵.

După dezvoltarea agriculturii, metalurgiei, orașelor și scrisului (adică a birocrăției), cei mai mulți oameni de la țară au trăit în societăți în care se văd pe ei înșiși ca fiind separați, ca grup colectiv, de grupul celor bogați și/sau puternici, și inferiori acestora, deși ca indivizi depind adesea de unul sau altul dintre ei. În această relație, ranchiuna e implicită. Cum demonstrează poezia poetastrului urban, banditismul face explicită această respingere potențială a inferiorității, cel puțin în lumea bărbaților. Prin însăși existența lui, el implică o contestare a ordinii sociale. Cu toate acestea, înainte de ascensiunea economiei capitaliste moderne relațiile sociale și economice se schimbă doar încet, dacă nu cumva deloc. Aproape sigur, balada despre Giacomo del Gallo ar fi însemnat aproximativ același lucru pentru ascultătorii din Bologna în orice moment din secolul

VIII până în secolul XVIII, chiar dacă, așa cum vom vedea, înainte de secolul XVI probabil că el nu ar fi fost cunoscut drept „bandit”⁶.

Prin urmare, din punct de vedere social istoria banditismului are trei părți: nașterea lui, când societățile prebanditești ajung să facă parte din societățile cu stat și clase, transformările lui de după ascensiunea capitalismului local și global și îndelungata lui carieră din statele și regimurile sociale intermediare. Prima, care în anumite moduri pare a fi cea mai îndepărtată din punct de vedere istoric, nu e neapărat astfel, deoarece banditismul ca fenomen de masă poate să apară nu doar atunci când societățile fără clase se opun ascensiunii sau impunerii societăților cu clase, ci și când societățile tradiționale rurale cu clase se opun avansului altor societăți, state sau regimuri rurale (de exemplu, agricultorii sedentari împotriva crescătorilor de vite nomazi sau transhumanți), urbane sau străine cu clase. De fapt, după cum vom vedea, istoric vorbind, banditismul, ca expresie a unei astfel de opoziții colective, a fost foarte răspândit, cu atât mai mult cu cât, în aceste circumstanțe, el se bucură de o susținere considerabilă din partea tuturor elementelor din societatea lui tradițională, chiar și a deținătorilor puterii. Acesta este elementul comun al economiei seminomade a păstorilor de clan care a constituit, de regulă, principala sursă a bandiților din Balcani și Anatolia⁷, acei gaucho liberi de pe câmpiile Argentinei secolului XIX care s-au opus orașului și legilor burgheze ale proprietății, împreună cu căpeteniile lor rurale, și cultivatorii columbieni de cafea din secolul XX care îi protejau pe bandiții „lor”. Cu toții se opun puterii acaparatoare a autorității și capitalului din exterior⁸.

În afara acestei situații speciale, banditismul ca fenomen social din îndelungata fază a doua a istoriei lui se referă la clasă, avere și

⁵ Nuvela *The Two Drovers* de Walter Scott ilustrează perfect acest conflict al legilor. Pe drumul spre orașele din sud, un văcar din ținuturile muntoase scoțiene are o dispută legată de pășunat cu un văcar englez. Englezul îl doboară la pământ pe scoțian, care îl ucide, dat fiind că, după standardele lui, insulta nu poate fi răzbunată decât în modul acesta. Judecătorul (englez) care îl judecă pe scoțian pentru crimă spune juraților că acuzatul nu e, după legea lui, un criminal, ci un om care și-a făcut datoria. Cu toate acestea, în condițiile legii din Regatul Unit, nu există altă posibilitate decât de a-l condamna ca și cum ar fi un criminal.

⁶ Giovanni Cherubini, „La tipologia del bandito nel tardo medioevo”, în Ortalli, *op. cit.*, p. 353.

⁷ Fikret Adanir, „Heiduckentum und osmanische Herrschaft: Sozialgeschichtliche Aspekte der Diskussion um das frühneuzeitliche Räuberwesen in Südosteuropa” (*Südost-Forschungen*, vol. XLI, München, 1982, pp. 43-116).

⁸ Vezi Gonzalo Sanchez și Donny Meertens, *Bandoleros, gamonales y campesinos: El caso de la Violencia en Colombia* (Bogotă, 1984) și prefața mea la această lucrare.

putere în societățile țărănești. Așa cum sardinianul Antonio Gramsci a descris situația de pe insula lui la începutul secolului XX, „lupta de clasă se amestecă cu brigandajul, șantajul, incendierea pădurilor, schilodirea vitelor, răpirea femeilor și copiilor, atacarea birourilor municipalității”⁹. După cum vom vedea, în măsura în care banditismul a supraviețuit la țară până într-o epocă a unui capitalism pe deplin dezvoltat, el exprimă, mai mult decât orice altceva (poate cu excepția aversiunii față de o administrație îndepărtată), ura față de cei care împrumută bani și îi pun pe agricultori în legătură cu piața largă.

Există însă o diferență importantă între banditismul primelor două faze și a treia fază. Și anume foamea. În acele regiuni din secolele XIX și XX cu agricultură capitalistă în care întâlnim banditismul – ne-am putea gândi la SUA, Argentina și Australia – oamenii de la țară nu se mai confruntau cu moartea prin înfometare. În majoritatea regiunilor banditești clasice din secolele medievale și moderne timpurii, de exemplu din jurul Mediteranei, bandiții trăiau permanent la marginea foametei. „Ritmul foamei determină structura fundamentală a ritmului brigandajului”¹⁰. Marea epocă a *cangaço*-ilor brazilieni începe cu seceta ucigătoare din 1877-1878 și își atinge apogeul cantitativ odată cu cea din 1919¹¹. Sau, cum spune vechea zicală chinezească: „Mai bine să încalci legea decât să mori de foame”¹². Regiunile sărace erau regiuni de bandiți. Acele luni ale anului agricol în care hrana era puțină și nu trebuiau îndeplinite

prea multe munci agricole erau anotimpul tâlhăriilor. Când inundațiile distrugau cerealele, briganzii se înmulțeau.

Însă ceea ce îl interesează în primul rând pe istoricul social și economic este structura banditismului, social sau de alt tip, mai degrabă decât efectele activităților bandiților asupra istoriei mai largi a evenimentelor epocilor lor. Și, într-adevăr, cei mai mulți bandiți care au devenit personaje cu adevărat celebre ale cântecelor și poveștilor sunt persoane cu anvergură și orizonturi pur locale. Numele lor și detaliile isprăvilor lor abia dacă au importanță. De fapt, pentru mitul bandiților, realitatea existenței lor poate fi secundară. Puțini oameni, fie ei și șoareci de bibliotecă, sunt cu adevărat interesați să-l identifice pe Robin Hood-ul original, dacă el a existat. Știm că Joaquin Murieta din California e o invenție literară; cu toate acestea, el face parte din studiul structural al banditismului ca fenomen social.

Politic vorbind, istoria banditismului este mult mai dramatică. Ceea ce s-a întâmplat contează – uneori într-un mod foarte pregnant. Unii regi și împărați și-au început viața în calitate de căpetenii de bandiți, precum – din câte mi s-a spus – împăratul Tewodros (Teodor) al II-lea, care a condus Etiopia în 1855-1858, sau comandantul militar Chang-Tsolin (Zhang-Zuolin), care a condus Mancuriia între prăbușirea Imperiului Chinez și cucerirea japoneză. De altfel, s-a susținut, deloc implauzibil, că fondatorul Uruguay-ului ca republică independentă atât față de Argentina, cât și față de Brazilia, Jose Antonio Artigas, și-a început cariera ca bandit, sau mai degrabă ca hoț de cai și contrabandist profesionist, ceea ce e cam același lucru¹³. Mai mult, istoria banditismului este în mare parte istoria exploziilor lui ocazionale în masă – transformarea unei situații minore și endemice din multe medii geografice în epidemii ample sau chiar – cum s-a susținut pentru China anilor '30 – într-o pandemie. Într-adevăr, istoria modernă serioasă a banditismului începe probabil cu descoperirea de către Fernand Braudel (în minunata lui carte despre Mediterana) a extraordinarei explozii

⁹ Antonio Pigliaru, *Il Banditismo in Sardegna: La vendetta barbaricina* (Varese, 1975), p. 419.

¹⁰ Bronislaw Geremek, „Il pauperismo nell'eta pre-industriale”, *Einaudi Storia „Italia”*, vol. V (Torino, 1973), p. 695.

¹¹ Billy Jaynes Chandler, *The Bandit King: Lampião of Brazil* (Texas A&M Univ. Press, 1978). Eu citez din ediția portugheză (Rio de Janeiro, 1981), p. 27.

¹² Phil Billingsley, *Bandits in Republican China* (Stanford, CA, 1988), p. 20. Vezi și p. 16: „Sărăcia... pândeia întotdeauna în spatele prezenței perene a banditului, iar foametea îi dădea un puternic avânt ca proscris. De exemplu, un bandit prins în Sichuan i-a spus anchetatorului său din armată că motivul pentru care devenise bandit putea fi găsit în stomacul lui, dacă voia să-l despice. Oficialul intrigat a făcut exact asta după execuție: în stomac nu au găsit nimic în afară de iarbă.

¹³ Hugo Chumbita, „El bandido Artigas”, *Todo Es Historia*, nr. 356 (Buenos Aires, martie 1997), pp. 8-27.

panmediteraneene a banditismului în ultimele decenii ale secolului XVI și primele decenii ale secolului XVII¹⁴.

Asta din cauză că istoria *puterii*, adică a capacității de a dobândi controlul asupra oamenilor și resurselor prin coerciție, a făcut obiectul unei varietăți și mutabilități mult mai mari decât structurile care se schimbă încet ale ordinii economice și sociale.

Respect pentru oameni și cărți

Pentru a înțelege banditismul și istoria lui, prin urmare, trebuie să îl privim în contextul istoriei *puterii*, adică al controlului guvernelor sau altor puteri centrale (în zona rurală, mai ales proprietarii de pământ și vite) asupra a ceea ce se întâmplă în teritoriile și între populațiile pe care ele pretind că le controlează. Un astfel de control este întotdeauna limitat la unele teritorii și populații anume, dat fiind că până în prezent toate statele sau entitățile care revendică controlul, până și cele mai puternice imperii, au trebuit întotdeauna să coexiste cu altele din afara sferei lor. Mai mult, chiar și în interiorul domeniului revendicat de ele, în cea mai mare parte a istoriei puterea a fost limitată în trei modalități: din cauză că mijloacele de control de care dispuneau autoritățile erau inadecvate acestui scop, din cauză că adecvarea lor depinde într-o anumită măsură de disponibilitatea supușilor de a se conforma și de capacitatea lor de a evita conformarea și din cauză că (în parte din acest motiv) autoritățile au încercat să controleze în mod direct doar anumite părți ale vieților supușilor lor. Până în ziua de azi, de exemplu, guvernul Columbiei nu poate să controleze mai multe zone de pe teritoriul țării, în afara unor incursiuni militare periodice, iar poliția regală din Ulster știe că în anumite districte foarte catolice din Belfast ordinea de facto este menținută nu de stat, ci de detașamente violente de „republicani”.

Prin definiție, bandiții se opun conformării, sunt în afara sferei *puterii*, sunt ei înșiși potențiali exercitanți ai *puterii* și, prin urmare, potențiali rebeli. De fapt, semnificația inițială (în italiană) a lui *bandito* este de om „plasat în afara legii” din orice motive,

¹⁴ Fernand Braudel, *Mediterrana și lumea mediteraneeană în epoca lui Philip al II-lea* (Paris, 1949, prima ediție; [Meridiane, 1985, ediția în limba română]).

chiar dacă nu e surprinzător că proscrisii au devenit cu ușurință tâlhari. Inițial, „briganzii” erau doar membri ai unor grupuri înarmate care nu aparțineau vreunei forțe regulate. (Sensul modern apare începând cu sfârșitul secolului XV.) „Bandolero”, termenul castilian uzual pentru bandit, a fost derivat din termenul catalan pentru partizanii înarmați din frământările și conflictele civile care au măturat Catalonia din secolul XV până în secolul XVII, „iar la momentul convenit au degenerat în banditism”¹⁵. *Celali* era termenul pentru bandiții din Imperiul Otoman al secolelor XVI și XVII care, după cum susține un studiu recent, au servit mai degrabă la întărirea *puterii* sultanului decât la subminarea ei; însă numele lor provine de la revolta ideologică (islamic heterodoxă) din 1519 a lui Seyh Celal, care a determinat stăpânirea „să folosească această denumire pentru a justifica reprimarea bandiților, chiar și acolo unde aceștia nu aveau deloc conținutul rebel și viabilitatea *celali*-lor inițiali”¹⁶. Mi s-a spus că *shifta* din Cornul Africii sunt definiți de un dicționar amharic binecunoscut drept bandiți care, după ce au denunțat autoritatea regelui sau împăratului, trăiesc în păduri sau în sălbăcie, provoacă dezordine și refuză să plătească impozite sau tribut; pe scurt, trăiesc ca rebeli-tâlhari. Iar în China tradițională, cel puțin, legătura potențială dintre banditism și răsturnarea periodică și obișnuită a dinastiilor era un loc comun al gândirii politice.

Prin urmare, istoria banditismului, inclusiv a banditismului social, nu poate fi înțeleasă sau studiată adecvat decât ca parte a istoriei *puterii* politice, care, la cel mai înalt nivel al ei, este puterea imperiilor și statelor. În societățile cu clase de dinaintea epocii capitalismului modern, puterea coerciției fizice era, în ultimă instanță, și fundamentul primordial al *puterii* economice. Cu alte cuvinte,

¹⁵ P. Imbs, ed., *Trésor de la langue française*, vol. 4 (Paris, 1975), vezi „brigand”; J. Corominas, *Diccionario Etimológico de la Lengua Castellana*, vol. 1 (Berna, 1954), vezi Bando II (Londra, ed. 1992, Partea a II-a, 5.3), citat în Luigi Lacché, *Latrocinium. Giustizia, scienza penale e repressione del banditismo in antico regime* (Milano, 1988), p. 45.

¹⁶ Karen Barkey, *Bandits and Bureaucrats: The Ottoman Route to State Centralization* (Ithaca/Londra, 1994), pp. 153-154.